

חד שמיה "ששון" וחד שמיה "שמחה"

ביאור בדברי הגמ' סוכה מח:

הגאולה אינו בא בבת אחת אלא בשלבים, וב' דרכים בזה

גאולתן של ישראל בתחילה קמעה קמעה

איתא בירושלמי (פ"א ה"א) "רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת מאי טעמא כי אשב בחושך ה' אור לי כך בתחילה ומרדכי יושב בשער המלך ואחר כך ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ואחר כך וישב מרדכי אל שער המלך ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואח"כ ליהודים היתה אורה ושמחה", אנו רואים מגמ' זו שהגאולה העתידה ונס פורים מתפתחים בהדרגה קמעה קמעה,

כשהקב"ה מגלה שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם כאחת

כתוב (ישעיה ל"ה) "יְשׁוּשׁוּם מִדְּבַר וְצִיָּה וְתִגְלַת עֲרֵבָה וְתַפְרֵחַ כְּחֻבְצֻלַת (מדבר צ"ה וערבה כולם מעין מדברו ופירשו המפרשים שקאי ע"י א"י). פֶּרַח תַּפְרֵחַ וְתִגְלַת אֵף גִּילַת וְרִגְוֹן כְּבוֹד הַלְבָנוֹן (הלבנון בית המקדש) נִתֵּן לָהּ הַדָּר הַפְּרָמִל וְהַשְּׂרוֹן הִמָּה יִרְאוּ כְבוֹד ה' הַדָּר אֶל-לְהִינֹו".

ואמרו ע"ז במדרש תנחומא (ריש פרשת דברים) "ישושום מדבר וציה: מפני מה כתיב כך, ללמדך שבשעה שהקב"ה מגלה שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם כאחת מפני שאינן יכולין לעמוד באותה טובה בפעם אחת שאם יגלה להם טובתו כאחת ימותו כלם ראה מה כתיב "ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לך" צא ולמד מיוסף בשעה שנתודע לאחיו לאחר כמה שנים אמר להם אני יוסף אחיכם מתו כלם ולא יכלו לענות אותו וגו', והקב"ה על אחת כמה וכמה. אלא מה הקב"ה עושה מתגלה להם קמעה קמעה בתחלה משיש את המדבר שנאמר ישושום מדבר וציה, ואח"כ תגל ערבה ותפרח כחבצלת, ואחרי כן פרוח תפרח, ואחרי כן כבוד הלבנון נתן לה, ואח"כ המה יראו כבוד ה' הדר אלקינו".

ב' דרכים של גאולה

והענין של ב' מדרשים הללו הוא, שיש שתי דרכים בגאולה כמו שידוע מחז"ל (סנהדרין צח). "זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור", וביארו כל המפרשים (כאשר הארכנו בזה במ"א) שהיינו שיש דרך לגאולה בדרך הטבע ויש דרך לגאולה מעל דרך הטבע. וכל אחד מדרכים הללו בהגאולה בא בהדרגה, דהיינו שטובות ה' על עמו יהיה אין סוף ויתחיל בדרך הטבע וצדיקים אין להם מנוחה והולכים מחיל אל חיל, וממדרגיה אל מדרגיה שבדרך זה יכולין לסבול ההנאה ולנצח נצחים מתעלים יותר ויותר, ומדרך הטבע מתעלים לעל דרך הטבע וגם שם הם יתעלו מעילוי לעילוי עד אין שיעור. וזהו הכוונה בב' מדרשים הללו שהגאולה יהיה בהדרגה, שיתחיל מהמדרגה היותר פחות ויתפעלה עד אין סוף.

והמתבונן בב' מדרשים יראה שהם מדברים על ב' ענינים שונים, הירושלמי כותב "כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת" ובמדרש אמרו "ללמדך שבשעה שהקב"ה מגלה

שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם כאחת מפני שאינן יכולין לעמוד באותה טובה בפעם אחת שאם יגלה להם טובתו כאחת ימותו כלם" והחילוק שהירושלמי מדבר מגאולה של הגלות, ויתכן שמזה לא ימותו אם יגאלו בפתע פתאום, כמו עני אחד שזוכה בהגרלה נוראה של "בליון דאללער" לא ימות מזה (אולי ישתגע באיזה בחינה), אבל המדרש מדבר בענין גילוי כבוד ה' אלינו, ובזה כאשר נפגש אדם עם האדם הקרוב לו ביותר שלא ראה כל כך שנים יכול הוא למות פתאום כמו שרואים אצל השבטים וכן אמרו חז"ל בנוגע הבשורה ליעקב על יוסף, ועל אחת כמה וכמה אצל הבוראה שבראנו מאין כאשר אמרו במדרש.

השלים של השתי דרכים של הגאולה

והנה הירושלמי נתן משל לגאולה של קמעא קמעא "בתחילה ומרדכי יושב בשער המלך ואחר כך ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ואחר כך וישב מרדכי אל שער המלך ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואח"כ ליהודים היתה אורה ושמחה" ובכל אחד מדברים הללו הרי לא היה נראה במיוחד בחינת אני ה', ולכן כידוע לא נזכר בכל המגילה שם ה', ורק ע"י המעשה כולו יוצא שם שמים, וודאי מי שרוצה לראות הרי רואה יד ה', אבל זה לא נקרא "גילוי ה'" בקרב הארץ, וזה רק נקרא גאולה ע"י ה'.

ובמקום אחרת מצינו קמעא קמעא של "גילוי ה' בקרב הארץ" וזה היה ביציאת מצרים, א) שהקב"ה בתחילה הכה מצרים במכות נוראות "שלא כדרך הטבע למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" כי כשמשנתנה טבע הארץ זה נקרא "גילוי ה'" ולכן היה עשרה נסים תמיד בבית ה' בבית המקדש, כי שם הוא בית ה' בגלוי.

ב) ואח"כ במכות בכורות על הפסוק (דברים ב"ו ח') "ויוציאנו ה' ממצרים" וגו' איתא בהגדה של פסח וכן בילקוט (פרשת בא רמז קצ"ט) "ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו שנאמר (שמות י"ב ב') "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה אני ולא מלאך והכיתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא השליח אני ה' אני הוא ולא אחר".

ג) ואח"כ בקריעת ים סוף כתוב "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו", "זה א-לי ואננהו". ובספר תורה שלמה כתב בזה"ל "וכ"ה בשכל טוב (שמות יד יט 181) עמוד ורואין איך הוא בעצמו עושה נוראות על הים ומראין אותו באצבע מכח ראיית לבבם ונשמותם שרואות את השכינה ממש דומין להו כאלו רואין ממש בעיניהם ולכך הוא אומר וירא ישראל את היד הגדולה ולכך הוא אומר זה א-לי ואננהו כי הנשמה בריה היא כעין חגב בעל כנפים והיא רואה לר"י".

ד) ואח"כ במתן תורה הרי לא היה גילוי למעלה מזה והיתה בבחינת התחברות בגלוי "ישקנו מנשיקות פיהו". הרי לנו דוגמא נפלאה למה שאמרו חז"ל "ללמדך שבשעה שהקב"ה מגלה שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם כאחת", שונה לגמרי ממעשה פורים ודרך הגאולה של "עני הרוכב על חמור".

חילוק בין הדרכים בענין פריחת ארץ ישראל

ומצינו בכתובים ב' מיני תיאורים על פריחת ארץ ישראל, כתוב (ישעיה פנ"ה) "ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס" ומשמע מזה ששוב יפריחו כל מה שדרך לגדל ולא יהיו חרבים עוד.

ועד"ז הוא משמעות הכתובים (יחזקאל לו) "לִכֶּן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים אֲנִי נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי... וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא. כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנָעַבְדְתֶם וְנִזְרַעְתֶם" כ"ז משמעות חזרה אל הדרך שהיתה חרוב עד אז, כהבטחת התורה "והשמותי את מקדשיכם".

וכן מבואר בהדיא בגמ' (מגילה יז:) שמאריך בסדר הגאולה בדרך קמעא קודם שיהיה התגלות כבוד שמים וקאמר "ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" והיינו שבסדר הדרך קמעא קמעא הוא שקודם קיבוץ גליות יפרח ארץ ישראל כדאי לקבל אותנו בשמחה ונוכל לחיות שם בטוב לב, ואח"כ יהיה הסדר קיבוץ גליות, השפלת הרשעים, הרמת הצדיקים בבנין המקדש וירושלים, השראת השכינה עם הרמת קרן דוד.

אך עוד דרך בהפרכת ארץ ישראל מצינו בתנ"ך והם הפסוקים ליסוד דרשת מדרש הנ"ל, "וְשִׁשׁוּם מִדְּבַר וְצִיָּה וְתִגַּל עֲרֵבָה וְתִפְרַח כְּחִבְצֵלֶת, פֶּרֶחַ תִּפְרַח וְתִגַּל אֶף גִּילַת וְרִצֵּן כְּבוֹד הַלְבָנוֹן נִתַּן לָהּ הַדֵּר הַפְּרָמֶל וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יָרְאוּ כְבוֹד ה' הַדֵּר אֶל-לְהִינֹ" כל אלו הלשונות הם לשונות של הפלגת הפריחה הרבה יותר ממה שסתם שוב יפריח ארץ ישראל, וא"ש עם המתבאר שכאן הנביא מדבר כמו שמסיים "הֵמָּה יָרְאוּ כְבוֹד ה' הַדֵּר אֶל-לְהִינֹ" ובסתם פריחה הגם שהוא "בחנית גאולה הארץ" משממתה, א"א לאמר ע"ז שזהו "הֵמָּה יָרְאוּ כְבוֹד ה' הַדֵּר אֶל-לְהִינֹ" מצד עצם הפריחה, אר כמו בפורים שכשסתכל על כל המעשה הגלות הארוך ושיבת ציון אז יכיר הקב"ה, אך לא מעצם הפריחה בלבד. וצריך ביאור מהו החילוק בין ב' מיני פריחות הללו.

ונראה שמצינו כמה וכמה דרגות בפריחת ארץ ישראל, א) כתב בספר בתקופה בסערת אליהו בזה (מ"ד) "כתיב וששמו עליה אויבכם היושבים בה, וכתב רש"י זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו אויבים נחת רוח בארצם תהא שוממה מיושביה עכ"ל, והוא בתו"כ שם. ופשוט הוא לפ"ז כי הכתוב הנ"ל "הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל" דהוא נתינת הפירות בעין יפה הוא היפך שממון הזה. ומכיון דהובטח ד"ושממו עליה אויבכם היושבים בה" ממילא מובן שענין גידול פירותיה של א"י בעין יפה מקושר עם התישבות בני ישראל בחזרה על אדמתם. אמנם אין זה קשור עם שום ענין של גאולה כי זהו רק חסד להפקיע א' מקללות הגלות לבד, ויתכן ענין זה בתוך הגלות עצמה. ורק חז"ל ברוח קדשם פירשו לנו מאמר הנבואה ד"ואתם הרי ישראל..." שיש בתקופה זו "אות" עכ"פ על העתיד. ומבואר היטב מזה דבתקופת האות הזה יהיה קיבוץ והתישבות מאחינו בני"א".

ב) ידוע מה שהפליגו בסוף מס' כתובות (קיא--ק"ב). בהרחבת פירות ארץ ישראל כמה מאות שנה אחר החורבן ואחד מהדברים הוא מה שאיתא שם "רבי יהושע בן לוי איקלע לגבלא חזנהו קטופי דהו קיימי כי עיגלי אמר עגלים בין הגפנים אמרו ליה קטופי נינהו אמר ארץ ארץ הכניסי פירותייך למי את מוציאה פירותייך לערביים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו לשנה איקלע ר' חייא להתם חזנהו דהו קיימי כעזי אמר עזים בין הגפנים אמרו ליה זיל לא תעביד לן כי חברך". ומשמע מזה שדרך הטבעי של גידול פירות ארץ ישראל הוא בהפלגה נורא, ולכאור' זאת היתה שארית ברכה מזמן המקדש השני.

ג) עוד מצינו אפי' יותר (תענית כג.) "שכן מצינו בימי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנאמר עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם".

ד) ועוד יותר מצינו בחומש (במדבר יג) "וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֶּל וַיִּכְרְתוּ מִשֶּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֶהוּ בְמוֹט בְּשָׁנִים וּמִן הָרְמָנִים וּמִן הַתְּאֵנִים. לְמָקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֲדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר כָּרְתוּ מִשֶּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויש להתבונן עם על האשכולות כעגלים שראה ריב"ל היה צריך ג"כ שנים לשאת אותו במוט).

וכ"ז הוא מדריגות זו למעלה מזו בתוך הטבע עצמו, וכאשר הולכים ממדריגה למדריגה הרי נראה כמו טבע, אך יש בחינה אחרת בפריחת פירות ארץ ישראל שהוא לגמרי למעלה מדרך הטבע.

(א) (סנהדרין ק.) "יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר (יחזקאל מ"ז) "ועל הנחל יעלה ועל שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר (פי' רש"י "בכל חודש וחודש יתבשלו בו פירות") כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה".

(ב) מדברי הנ"ל משמע שהפריחה הנפלאה שלא כדרך הטבע יהיה בהנחל היוצא מהמקדש דוקא, ובירושלמי (תענית פ"א הל' ב') משמע שכן יהיה בכל העולם, והיינו שאח"כ יתפשט לכל העולם, וז"ל "תני א"ר יודה לפי שבעולם הזה התבואה עושה לששה חדשים והאילן עושה ל"ב חדש אבל לעתיד לבא התבואה עושה לחדש אחד והאילן עושה לשני חדשים מה טעמא לחדשיו יבכר, ר' יוסי אומר לפי שבעולם הזה התבואה עושה לששה חדשים והאילן עושה לשנים עשר חדש אבל לעתיד לבא התבואה עושה לט"ו יום והאילן עושה לחדש אחד שכן מצאנו שעשת התבואה בימי יואל לחמשה עשר יום וקרוב העומר ממנה מה טעמא ובני ציון גילו ושמחו בה' א-להיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון מה מקיים ר' יוסה טעמא דר' יודה לחדשיו יבכר בכל חדש וחדש יהא מבכר".

(ג) ואח"כ יתקדם עוד יותר שיפריחו מחדש בכל יופ פירות חדשים (שבת ל:) "דיתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה אשה שתלד בכל יום שנאמר "הרה ויולדת יחדי"... ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום שנאמר ונשא ענף ועשה פרי מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום...".

ועד"ז אמרו בת"כ על אותם הימים שיבואו "ונתנה הארץ יבולה: לא כדרך שעושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון ביום שנזרעה בו ביום עשתה פירות, "ועץ השדה יתן פרי" לא כדרך שעשתה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון יהא אילן ניטע ובו ביום עושה פירות".

(ד) ועוד מצינו שיתחדש ענין חדשים לגמרי (שבת ל:) "ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר "יהי פסת בר בארץ".

ועד"ז אמרו עוד (כתובות ק"ב:): "אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות שנאמר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם".

למדנו מכ"ז שלעת"ל יהיה ריבוי בגידול הפירות ממדריגה אל מדריגה באופן נפלא ונעלה שלא כדרך הטבע המושג לנו כלל, וכמו אשה היולדת בכל יום, וענינים כדו', וזהו הבחינה שנביא אומר "הִמָּה יָרְאוּ כְבוֹד ה' הַדָּר אֶל-לְהִינֹו". וכדאי לציין לב' מדרשים המגדרים היטב אותו תקופה נפלאה, (שמות רבה טו) "דבר אחר החדש הזה לכם הדא הוא דכתיב (ישעיה מב, ט) הראשונות הנה באו וחדשות אני מגיד וכי יש לעתיד לבא חדשות והא כתיב (קהלת א, ט) מה שהיה הוא שיהיה אלא מוצאין אנו עשרה דברים עתיד הקדוש ברוך הוא לחדש לעתיד לבא ... השלישית עושה האילנות ליתן פירותיהן בכל חדש וחדש ויהיה אדם אוכל מהם ומתרפא שנאמר (שם שם, יב) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה וגו' לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים" פלא נמצא שענין פירות הללו אינם ממה שכתוב "אין כל חדש תחת השמש".

עוד אמרו חז"ל (במד"ר כא) "כשבקש מהם לא בקש מהם אלא לפי כחן כד"א (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך וכשנותן להן לפי כחו (יחזקאל מז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר מהו לחדשיו יבכר שכל אילן מחדש בכורים אחרים כל חדש וחדש לא כבכורי חדש זה בכורי

חדש זה כשבקש לא בקש אלא לפי כחן" הרי שהתגלות כחו של הקב"ה במלואה כיבכול בעולם, כמו שאמר הנביא "הִמָּה יָרְאוּ כְבוֹד ה' הִדְרֵ אֶ-לֹהֵינוּ".

חד שמיה ששון וחד שמיה שמחה

א"ל ששון לשמחה אנא עדיפנא מינך, א"ל שמחה לששון אנא עדיפנא מינך

אמרו חז"ל (סוכה מח:): "הנהו תרי מיני חד שמיה ששון וחד שמיה שמחה, א"ל ששון לשמחה אנא עדיפנא מינך דכתיב (ישעיה לה) "ששון ושמחה ישיגו" וגו' א"ל שמחה לששון אנא עדיפנא מינך דכתיב (אסתר ח יז) "שמחה וששון ליהודים", א"ל ששון לשמחה חד יומא שבקוך ושיווך פרוונקא דכתיב (ישעיה נה) "כי בשמחה תצא" א"ל שמחה לששון חד יומא שבקוך ומלו בך מיא דכתיב (ישעיה יב) "ושאבתם מים בששון" וגו', א"ל ההוא מינא דשמיה ששון לר' אבהו עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי דכתיב "ושאבתם מים בששון" א"ל אי הוה כתיב לששון כדקאמרת השתא דכתיב בששון משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא ומלינן ביה מיא:

הגרמ"מ משקלאוו בהקד' לפי' מסכת אבות שקלאוו והובא גם בס' אורות הגר"א בתחילה אשר שמענו מפיו הקדוש שלא רצה לגלותם לשום אדם כמו סוד מאמר האגדה דסוכה דמ"ח א"ל ששון לשמחה ובו' אשר שמעתי מפיו שאחד מגדולי הראשונים התענה הרבה תעניות שיגלו לו מן השמים סוד מאמר זה וגילו לו אפס קצהו ורבינו הקדוש נ"ע אמר שידע זה לתכליתו ואמר אילו לא נברא רק להשגת דבר זה כדאי הוא לר'.

והגר"ר יצחק אייזק חבר בספר פתחי שערים (נתיב פרצוף א"א, בבית נתיבות אות ל"ב) כתב בזה"ל "והנה הגם כי כתבו תלמידי הגאון בשמו שזכה לסוד המאמר הזה בשלמותו ואלמלי לא נברא כו' ובודאי אין אתנו יודע עד מה אפי' חלק א' מאלפי אלפים מה שנתגלה אליו מ"מ ד"ת כפטיש יפוצץ סלע ויש לרמז בזה..." וגם אנו עניי הדעת נלך בעקבותיו בעזרת החונן לאדם דעת הזן ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים בחסדו הגדול.

כדאי להבין היטב כוונתם יש לנו להתבונן בהפסוקים שהם הביאו. המין ששמו "ששון" הביא מהמקרא בישעיה (לה) ונעתיק הפסוקים שממנו בא. "יששום מדבָר וצִיָה וְתִגַּל עֲרֵבָה וְתִפְרַח כְּחַבְצֵלֶת. פֶּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל אֵף גִּילַת וְרִינָן כְּבוֹד הַלְבָנוֹן נִתַּן לָהּ הַדֶּר הַפְּרָמִל וְהַשְּׁרוֹן הִמָּה יֵרָאוּ כְבוֹד ה' הַדֶּר אֶלְקִינוּ. חִזְקוּ יְדִים רְפוֹת וּבְרָפִים כְּשָׁלוֹת אֲמַצּוֹ... וּפְדוּיֵי ה' יִשְׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׂגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וְאֲנָחָה", אנו רואים שפסוק זה שהביא "ששון" הוא בענין הנביא של התגלות כבוד ה' בעולם במדריגה אחר מדריגה.

וכעת נעתיק הפסוקים (אסתר ח') שממנו מביא המין ששמו "שמחה" "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריף בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה. ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם" הרי לנו שהוא הביא מהענין שממנו רואים הגאולה בדרך הטבע באופן קמעא קמעא.¹

והדבר פלא והפליא האיך נרמז בדברי ב' מינים הללו ממש כל האריכות הנ"ל בשתי דרכי הגאולה. והנה החילוק בין ששון לשמחה הוא, ש"ששון" הוא שמחה פתאומית, שמחה שלא ציפו אליה, כמו שכתוב "שש אנכי על אמרתך", והיינו שמחה שלא כפי סדרי הדברים שאנו רגילים לסדרם. ושמחה הוא שמחה כפי דרכי ההנהגה שאנו רגילים אליה, ואנו מצפים אותה, וזהו ממש ענין ב' מדרשים הנ"ל מחז"ל "זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב

¹ והגם שאין זה ממש אותו פסוקים, א) הוא הביא מאותו "ענין" ממש, ב) הלא המדרש הביא אורה ושמחה, ופשוט שקאי על המשך ג"כ "ששון ויקר" ונוכל לאמר שבסוף נרמז כל המדריגות, בראשונה התחילו לראות אור, ואח"כ היתה שמחה, ואח"כ ששון, ואח"כ מכ"ז באו לידי גדולה ויקר. ג) הגם שלא הביא ממש פסוק אחד, העיקר שמענין זה שבא הגאולה קמעא קמעא ממש באותו מקום נרמז שמו, ובודאי שיסוד הדבר כי שורשו ממנו.

על חמור", שהכוונה שיש דרך לגאולה בדרך הטבע ויש דרך לגאולה מעל דרך הטבע, ומובן היטב מאוד האיך משתייך ענין הנביאות לב' אנשים הללו.

בשם משמואל (מועדים יו"כ עמוד קל"ט) כתב וז"ל "ולפי דרכו יש לפרש כל המשא והמתן שבין המינים ובין המין לר"א על דרך זה דהנה שמחה היא הבאה לאדם בהדרגה וישוב הדעת וששון הוא הבא פתאום וכן נראה ממאמר הכתוב (תהלים קי"ט קס"ב) "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" והנה מציאה היא דבר הבא פתאום לאדם בלתי התכוון אליו מקודם ע"כ נקרא שש, ושש וששון הם מגזירה אחת... והם ביניהם חלקו רק מה טוב יותר אם שמחה הבאה בהדרגה וישוב הדעת שנתעצם בנפש... או ששון הבא פתאום כי באשר בא פתאום נרגשת הנפש יותר. ומייתי ששון מקרא ששון ושמחה ישיגה דאקדים קרא ששון לשמחה והיינו שע"י הששון שנרגשת הנפש פתאום יבוא אח"כ גם לשמחה בישוב הדעת. ושמחה מייתי מקרא שמחה וששון ליהודים היינו שע"י השמחה בהדרגה וישוב הדעת שנתעצם בנפש תבוא אח"כ גם לששון שתתרגש הנפש ותתלהב בדבר כידוע מכחות הנפש שכאשר הנפש תתרגל באהבה וכדומה בהתלהבות אז בסיבה קלה תתלהב באהבה כפתיל הנעורת בהריחו אש ובענין זה יש מקום לדברי שניהם שבאמת לכל אחד יש מעלה מה שאין בזולתה שששון הבא פתאום יש בו רגש יותר מאילו הי' בה בהדרגה אבל לעומת שבא כן ילך בין לילה היי ובין לילה אבד ושמחה הבאה בהדרגה יש בה מעלה שמתקיימת ביותר אבל איננה כ"כ ברגש חזק וע"כ הובאו דבריהם בש"ס".

איזה גאולה יותר טוב למעלה מהטבע או בתוך הטבע

ולפי דרכנו בס"ד נעמיק במחלוקת זאת, ונאמר דלכאור' לא מובן כלל מה שרמזו חז"ל בזה ששמו "שמחה" שודאי מדריגת הגאולה בדרך "ענני מן שמיא" ושידד מערכת הטבע הוא יותר חשוב מהגאולה בדרך הטבע כעני הרוכב על החמור, אך באמת מצינו ברבותינו שזה לא נכון, אלא יש למעלת הגאולה בדרך הטבע מעלה עליונה מעל הגאולה שלא בדרך הטבע, ונעתיק המקורות מדברי ידידי הרב חיים איינהורן שליט"א.

ומצינו בדברי המהר"ל (אור חדש, על מגילת אסתר ופורים) דבר נפלא מאד שהביאו ר' חיים איינהורן שליט"א וז"ל "ויש שואלין, כי אם היה הנס גדול כל כך, למה לא נעשה בכל המגילה הזאת נס נגלה. ומפני כך אמרו כי אין זה מורה על גודל הנס של המגילה הזאת... אבל יש לך לדעת כי הפך זה הוא, כי מה שלא נעשה נס נגלה במגילה הזאת הוא בשביל גודל הנס, שהוא גדול ביותר, עד שבא ממקום עליון הנסתר, ואי אפשר להיות אותה מעלה בנגלה.

ומטעם זה לא נכתב גם כן השם בנגלה בכל המגילה הזאת, רק נרמז בנסתר. ולא היה הנס כי אם על ידי אסתר, שנקראת כך על שכל ענינה היה נסתר, כי צנועה היתה, כמו שיתבאר דבר זה באריכות...

ובגאולה זאת לא היה הנס נגלה. והכל בשביל שהנס היה להציל מהמן הרשע, שגדול היה כחו כמו שיתבאר, ולכך הנס הזה ממקום עליון נסתר. ולא היה כאן נס נגלה גם כן, רק כפי מה שבא משם הגאולה היה הנס, וכאשר היה ממקום עליון, שהוא נסתר ונעלם, היה הנס גם כן נסתר ונעלם".

וז"ל ספר התורה אור על מגילת אסתר (מג"א צג, ד. שם ק, א., עי"ש ביתר אריכות) "והנה פורים ויום כיפור הוא בחד דרגא הארת יסוד אבא בנוק' והארתו יוצא עד למטה לבי"ע. כי הנה כל המועדים בטלים חוץ מפורים והלכות. כי הנה ידוע ממשל ה"ארי" שהוא מחיות טמאות ובמרכבה הקדושה פני אריה אל הימין מפני שמרוב מדרגתו הגבוה אין לו כלים במה להתלבש עדיין אלא במקום היותר נמוך והוא בבהמה טמאה במקום קליפות, משא"כ בטורה היה הכלי מתבטל מפני האור. וכמו כן הארת ח"ע מוכרח להתלבש במקום היותר נמוך. דהיינו

עניני הלכות טמא כשר כו' שהוא התגלות הרצון העליון שבח"ע בעניני זה העולם. וזהו ומרדכי יצא מלפני המלך" **מרדכי ח"ע יצא מבחי' מל' בלבוש מל' הם ענינים גשמיים** ויעבור מרדכי כמבואר בע"ח שהוא יוצא כו'... וכשנסתלקו המדות ונשאר ההארה ממקום יסוד אבא כו' צריך להתלבש בדברים תחתונים ע"פ הטבע שהוא בחי' אלקים גימטריא הטבע, דפורים שלא היה דבר נראה לעין שהוא למעלה מהטבע... שהוא מפני שנסתלקו המדות דאצי' שהיו מאירים פב"פ בזמן הבית ונשארה ההארה ממקום עליון יותר שלמעלה מהמדות ע"כ צריך להתלבש בדברים תחתונים שהוא ע"פ הטבע מפני שמרוב מדרגתו הגבוה אין לו כלום במה להתלבש אלא במקום היותר נמוך, וכנזכר המשל שם מענין פני אריה כו' ע"ש.

ונמצא עם היות דנסים אלו שבהתלבשות הם ממקום עליון יותר, אעפ"כ ודאי יש ג"כ מעלה יתירה כשהניסים הם בהתגלות שלא ע"י לבוש הטבע כלל שהרי זהו התגלות אלקות נראה לעין ולכן קובל הנביא אותותינו לא ראינו כו'... א"כ הרי הניסים שבהתגלות הן בחי' הגבה למעלה... אלא שמעלה יתירה זו הוא רק ענין ההתגלות בלי לבוש אבל בעצם האור הרי מבואר דבניסים שבהתלבשות הוא ממקום עליון יותר הרבה...³²

וכעת מובן היטב שזהו מה שחולקים ב' מינים הללו איזהו דרך יותר.

² וממשיך שם "וכעין זה הוא ג"כ ענין הפרש שבין קדושת יו"ט לפורים כי הנה מה שיו"ט אסור במלאכה היינו מפני השראת קדושה עליונה למטה שבששת ימי המעשה נמשך האור והחיות ע"י ההתלבשות בעשייה משא"כ ביו"ט נמשך מעולם הבריאה כו'. וכמ"ש בפע"ח שער מקראי קדש פ"ג וזהו בחי' השבתון מהמלאכה והעשייה. וא"כ בפורים שלא נאסר בעשיית מלאכה היינו מפני שאין למטה הגילוי מעולם הבריאה כמו ביו"ט אלא ע"י התלבשות ומ"ש גם כן גבי ר"ח דמותר בעשיית מלאכה. וא"כ מצד זה יש מעלה יתירה ביום טוב שבא האור בהתגלות משא"כ בפורים הוא בהתלבשות והוא דוגמת מעלת הנס שבהתגלות על הניסים שבהתלבשות. ולכן נק' יו"ט מקרא קדש משא"כ פורים.

אמנם מצד עצם האור שבהלבוש הרי מבואר שבפורים הוא המשכת אוא"ס ב"ה ממש ע"י המס"נ העצום שלמעלה מעלה מהאור שבי"ט. וגם זה ההתלבשות אינו העלם גמור רק כמו דוגמת הנס דפורים שאע"פ שלא היה דבר נראה לעין שהוא למעלה מהטבע רק ע"י אהבת אסתר מ"מ נראה בחוש שכל הסיבות היו רק למעלה מהטבע רק שנשתלשל ובא להתלבש בדרך הטבע. וא"כ אין זה העלם גמור וכך ע"ד זה גם גלוי אוא"ס ב"ה בפורים מאיר על כל א' מישראל בחי' כי אתה אבינו כו'.

עוד יובן דוגמא לכ"ז ממ"ש בפ' שלח (סד"ה והיה לכם לציצית) דכ' האריז"ל שקדושת הטלית גדלה מעלתה במאד מאד על קדושת הציצית שהן רק נימין נמשכים מהטלית רק שמפני גודל מעלת קדושתה אינה יכולה להתלבש בטלית הגשמי' ממש כמו בציצית ולכן אין בטלית הגשמית שום קדושה כלל ומותר להשתמש בה דברי חול משא"כ בציצית. וכך ע"ז האור הנמשך בפורים גדלה מעלתו במאד מאד על האור שמאיר ביו"ט ולכן שמחת פורי' גדלה במאד משמחת יו"ט כנ"ל רק שמפני גודל האור בבחי' א"ס ממש אינו יכול להאיר בגלוי כמו האור המאיר ביו"ט ולפיכך אין איסור בעשיית מלאכה בפורים משא"כ ביו"ט. ומרדכי דגזר בעשי' מלאכה בפורים רצה שיהי' ב' המעלות בפורים שהאור הגדול הזה יאיר ג"כ בגילוי ע"ד שהאור שבי"ט מאיר בגלוי וכמו בחי' יוה"כ שהוא בחד דרגא עם פורים שמאיר בו ג"כ בבחי' האור הגדול הזה" עכ"ל התורה אור.

³ וז"ל הקדושת לוי (קדושה שניה) ועתה נבאר למה שאמרו חכמינו ז"ל כל המועדים בטילים חוץ מימי פורים כי בימות המשיח יתקנו כל הטבעים ופרה ודוב תרענה וכל הטבעים יעשו דוקא רצון עם בני ישראל ולא יצטרכו כלל לניסים בשינוי טבעים כי הטבעים יתקנו לימות המשיח והטבעים יהיו מוכרחים לעשות רצונו יתברך שמו ורצון עמו בית ישראל והנה כל המועדים המה זכר ליציאת מצרים שראו בשנוי הטבעים חידוש העולם אותות ומופתים המורה על חידוש העולם והנה לעתיד לבוא לימות המשיח אשר כל הטבעים יהיו מוכרחים שיעשו כרצון בית ישראל... ואפילו על פי הטבעים לא יוכל לעשות נגד רצון לשום אחד מבית ישראל ולכן המועדים בטלים כי המה מורים על יציאת מצרים... אשר היה אז ניסים ונפלאות בשינוי טבעים והנה לימות המשיח לא יצטרכו לשנוי טבעים לכן כל המועדים בטלים כי טעם המועדים... ולימות המשיח לא יצטרכו לשינוי טבעים כי הטבעים דפורים שהוא מורה יהיו מתוקנים אכן הארה שהטבעים נתקנו שהיה נס בתוך הטבעים הוא ולכן דוגמא לימות המשיח שאז הטבעים יתוקנו לעתיד לבוא ימי הפורים לא נבטלים.

א"ל ששון לשמחה חד יומא שבקוך ושיווך פרוונקא א"ל שמחה לששון חד יומא שבקוך ומלו בך מיא

וכעת נמשיך להתבונן בדברי הגמ' "א"ל ששון לשמחה חד יומא שבקוך ושיווך פרוונקא (שליח) דכתיב (ישעיה נה) "כי בשמחה תצאו" א"ל שמחה לששון חד יומא שבקוך ומלו בך מיא דכתיב (ישעיה יב) "ושאבתם מים בששון" וגו' א"ל ההוא מינא דשמיה ששון לר' אבהו עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי דכתיב "ושאבתם מים בששון" א"ל אי הוה כתיב לששון כדקאמרת השתא דכתיב בששון משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא ומלינן ביה מיא.

ופי' רש"י "חד יומא שבקוך: יפקיעוך מן השמים. פרוונקא: רץ, לרוץ לפניו. בשמחה תצאו: שהוא יראה הדרכים ויעבור מעברות המים⁴. משכא דההוא גברא משוינן לה גודא: נוד".

עיקר מה שאמר ששון לשמחה הוא שיהא "שמחה" בשעת היציאה מגלות יוצא מתוך כלל ישראל, והולך לפניו כדאי שלא יבוא לידי מכשול. וצ"ב איזה חסרון יש בזה הלא כעין זה היה עבודת ענני הכבוד בשעת יציאת מצרים, וכמובן כל הענין צ"ב, אך כד נתבונן בדברי הנביא כשהוא מזכיר פסוק זה "כי בשמחה תצאו" יתגלה אור גדול באופן פשוט מאוד, בס"ד.

והנה כבר נתבאר שענין שמחה הוא השמחה הבא בהדרגה ובאופן טבעי ולא באופן פתאומי ולמעלה מדרך הטבע, וזהו מה שכתוב "כי בשמחה תצאו" שהיציאה מהגלות תהיה ע"י שמחה, כי ע"י הקמעה קמעה באופן טבעי יבוא לידי בנין בית המקדש והחזרת העבודה ויציאה מהגלות.

וכעת נתבונן בהפסוקים שם (ישעיה פנ"ה) "כִּן יְהִי דְבַרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יֵשׁוּב אֵלַי רִיקִם כִּי אִם עֲשֵׂה אֶת אֲשֶׁר חִפְצָתִי וְהַצְלִיחַ אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיו. (א) פִּי בְּשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשִׁלּוֹם תִּזְבְּלוּ, (ב) הִקְרִים וְהִגְבַּעוֹת יִפְצְחוּ לְפָנֵיכֶם וְנָה וְכָל עַצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֶאוּ כָף, (ג) תַּחַת הַנְּעֻצִים יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסְּרַפָּד יַעֲלֶה הַדָּס וְהָיָה לֵה' לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת".

יש ג' ענינים כאן הנוגע לנו (א) ענין שמחה שהוא כעת המדובר וענין של הגאולה בדרך קמעה קמעה. (ב) הענין שההרים ועצי היער ישירו לנו, הכוונה שארץ ישראל יפרח קודם ביאת הגאולה כמו שנתבאר, ונתבאר היטב עם הגמ' (מגילה יז): "ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" והיינו בסדר הגאולה שהגמ' מסדר שם בדרך קמעה קמעה הוא שקודם קיבוץ גלויות יפרח ארץ ישראל כדאי לקבל אותנו בשמחה ונוכל לחיות שם בטוב לב.

וכעת לענין השלישי אמרו ע"ז בגמ' (מגילה יז): "רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא "תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס" תחת הנעצוץ תחת המן הרשע שעשה עצמו ע"ז... יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים... תחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה'... יעלה הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה... והיה לה' לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים".

וגם זה שייך להמשך הגמ' הנ"ל (מגילה יז), שבגמ' ממשיך "כיון שנתקבצו גלויות נעשה דין ברשעים שנאמר ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגך וכתוב ואשיבה שופטיך כבראשונה וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם... וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים..." הרי לנו שבתחילת הגאולה בדרך

⁴ ופי' מנחם משיב נפש ביאור דברי רש"י "ויעבור מעברות המים פי' מקום שנמשכין בו מים כנהרות ותעלות, והיינו שיעשוהו שליח רץ לפניו לעבור מעברות המים לראות אם יכולים לעבור בעומק המים אם אינם עמוקים יותר מדאי".

קמעא קמעא כל מה שהקב"ה יעשה הוא שיביא כל מה שבגלות אל ארץ ישראל כמו שהוא, ורק אח"כ יעשה דין ברשעים והארכנו בזה בס"ד במ"א.

וכמובן עם הרשעים באותו מצב ישיבו לארץ נמצא שהם יהיו בראש העם ובנין הארץ כמו שהם משלו בסוף הגלות בחו"ל, ורק אחר שיבנו את הארץ יכנסו הצדיקים תחתיהם, כי כן הוא דרכו של הקב"ה "כי רשע וצדיק ילבש" ()⁵, וכן היה בזמנו של אסתר שהוא ישבה בכסא המלכות שמלכה בכל העולם ממש תחת ושתי, ומרדכי נכנס תחת המן במקומו שהכין לו למדרכי, וכל גדולותו היתה היכא תמצא שימלוך מרדכי על כל העולם. וזהו "תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס" שהם ממש נטלו גדולתם.

וכעת מובן היטב התשובה של ההוא מינא, שהתפאר ההוא ממין ששמו שמחה כמו שכתוב "שמחה וששון ליהודים" שמורה על הישועה בהדרגה, השיב לו המין האחר שכתוב "כי בשמחה תצאו" והיינו שהשמחה ילך בראש למען לא יזיקו הבאים אחריו כמו שכתב רש"י הנ"ל ורמז להנ"ל שאתה "שמחה" חושב שתהיה לך חלק בהשמחה של הגאולה, אבל תדע שעל מינים כמותך כל תכליתו הוא שיבואו תחתיהם הצדיקים, ומינים אלו הם רק לישר הדרך כדאי שיהיה הכל מוכן הצדיקים כמו שכתוב "כי בשמחה תצאו ובשלוש תנבולו" כדאי לישר הדרך לבנות את הארץ וזהו שכתוב מיד "ההרים והגבעות יפצחו לפניהם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף" שע"י מעשיהם יפריח שוב פעם ארץ ישראל (וראה זה פלא שהם הצריכו לתקן הביצות של מים, ונמצא שנתקיים דברי רש"י כפשוטו ממש!), אבל בסופו של דבר של אותו שמחה "תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס" ורק אז "והיה לה' לשם לאות עולם לא יכרת".

וכעת השיב המין שנקרא שמחה, לההוא מין שנקרא ששון "א"ל שמחה לששון חד יומא שבקוק ומלו בך מיא דכתיב ושאתם מים בששון", וגם בזה יש להתבונן בהפסוקים שם.

כתוב (ישעיה י"א) "וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגֹּזַע יֵשִׁי וַנִּצֵּר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה. וַנְּחַה עֲלֵיו רוּחַ ה' רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וַיִּרְאֵת ה'. וְהִרְיחוּ בִּירְאֵת ה' וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו וְשִׁפּוּט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ... וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֶ-דָּנִי שְׁנֵית יְדוֹ לְקִנּוֹת אֶת שְׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאָר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתָּרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמִעִילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִחֲמַת וּמֵאֵי הַיָּם... וְאִמְרַת בַּיּוֹם הַהוּא אֹדֶךְ ה' כִּי אֲנִפֶת בִּי יֵשֵׁב אֶפְדִּי וְתִנְחַמְנִי. הִנֵּה אֶ-ל יִשְׁוֹעַתִּי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחַד כִּי עֲזִי וְזִמְרַת י-ה ה' וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה. וּשְׂאֵבֶתֶם מִיָּם בְּשִׁשׁוֹן מִמַּעֲיָנִי הַיִּשׁוּעָה".

"וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגֹּזַע יֵשִׁי וּגו'" ברור מאוד שהדבר במדרגית הגאולה של משיח בן דוד במדרגה היותר גדולה. "שנית ידר" וכתב רש"י "כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שיעבוד אבל גאולת בית שני אינה מן המניין שהרי משועבדים היו לכורש" והיינו הגאולה בדרך השלימה ולא בדרך הקמעא קמעא שיהיה בהדרגה שמתחיל עם גאולה בדרך כורש כמו שכתבו הראשונים.

⁵ ובקובץ מאמרים ח"ג הובא מהגר"ש וואסרמן זצ"ל "ובירמ' ל"א פסוקים ט"ו ט"ז נכפלה הבטחת שיבת ציון יש שכר לפעולתך ושבנו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך ושבנו בנים לגבולם יש כאן רמז לשתי תנועות (העתידות) לבוא לאה"ק הראשונה לא מפני שחביבה עליהם א"י אלא מפני שהם בורחים מארץ אויב והרי היתה הצעה לסדר מלוכה יהודית באוגנדה, ודנו ע"ז בקונגרס ציוני. כמובן שאין עתיד לתנועה כזו ואין תקוה ממנה, אבל בהשגחה צריך היה שיישרו דרך לבאים אחריהם ועל כן אמר ויש תקוה לאחריתך בתנועה שתבוא אחרי הראשונה והשבים אז כבר ישובו לגבולם כלומר מפני שידעו כי א"י גבולם היא מהקב"ה ואת זה אנחנו רואים כאן יום יום בני תורה ובעלי התשובה שעושים כל המאמצים להיות בארץ הקודש".
עוד איתא מדבריו "ובאמת סדר זה של "שיבת ציון" הוא כורך המציאות, ולא לחינם הקב"ה סיבב כך את סדר הענינים. הלא בשוב "בנים לגבולם" הבנים שבאים לא"י כדי להסתופף בהיכלי התורה והישבות הקדושות אין זמנם פנוי לבנין החלק הגשמי של הארץ, הבתים והרחובות. הקדים הקב"ה רפואה ע"י "ושבו מארץ אויב", כדי לבנות בנין הגשמי לאלו ה"בנים" שישוּבו לגבולם לאחר מכן, כדי שיוכלו לשבת בשקט ובשלוה כל התורה ועל העבודה" (שמחת אלעזר ח"א דף כה).

"וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא אֹדֶךְ ה' כִּי אֲנִפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי" וכתב רש"י "אודך כי אנפת בי והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עוני וישב אפך ותנחמני" הביטי לשלימות השמחה מתבטא עם ב' נקודות אחד הערכה וחשיבות לצרות הגלות.

ובנוקדה השניה הוא מתבטא בנקמת ה' באויבי ישראל **"עֲזֵי וְזַמְרַת יְהוָה ה'"** וכתב רש"י "עז ושבח של הקב"ה הוא היה לי לישועה", **"יְהוָה ה'"** וכתב רש"י "עד הנה היה שמו חלוק ובמפלתו של עמלק נעשה שלם".
ואז **"וּשְׂאֵבֹתֶם מִיָּם בְּשִׁשׁוֹן"** וכתב רש"י "ותקבלון אולפן חדת", **"מִמַּעֲיָנֵי הַיְשׁוּעָה"** וכתב רש"י "כי ירחיב לבם ע"י ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התורה שנשכחו בבבל ע"י הצרות" והיינו ע"י הישועה שהביא לב' נקודות הנ"ל ירחיב לבם ויבואו לידי שמחה עצומה עד כדאי שתשרה שכינה עליהם ויחזור עליהם התורה כדרך שהיה שואבים רוח הקודש ונבואה בשמחת בית השואבה.

וכדאי להבין הענין כאן יש להתבונן במה שמצינו הרבה בתנ"ך הענין של נקמה באומות העולם, והוא תמוה מהו המעלה הזה, ולא עוד אלא בכמה מקומות משמע שזהו סוף כל הטובות!!!, ואחד מהם הוא מה שסיים ישעיה הנביא ספרו " הנביא האחרון בישעיה (סו) "כי לה אמר ה' הנני נטה אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו. **כְּאִישׁ אֲשֶׁר אָמוּ תְנַחֲמוּ כֵּן אֲנִכִּי אֲנַחֲמֶכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנַחֲמוּ. וּרְאִיתֶם וְשִׂשׁ לְבַבְכֶם וְעֲצֻמוֹתֵיכֶם כְּדָשָׂא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יְד ה' אֶת עַבְדָּיו וְזַעַם אֶת אֲיָבָיו. כִּי הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבֹא וְכִסּוּפָה מְרַכְבְּתָיו לְהָשִׁיב בְּחֶמָה אֶפֶס וְגִעְרָתוֹ בְּלִהְבֵי אֵשׁ... וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְתּוֹ יָבֹא כָּל בְּשׂוֹר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אָמַר ה'. וַיֵּצְאוּ וַיֵּרְאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעֵתֶם לֹא תָמוּת וְאֲשֶׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בְּשׂוֹר."**

ואמרו ע"ז בגמ' (סנהדרין ק:): **"במידת פורענות כתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן".**

עכ"פ מצינו שתכלית כל ה"ששון" לעת"ל הוא במה **"וַיֵּצְאוּ וַיֵּרְאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעֵתֶם לֹא תָמוּת וְאֲשֶׁם לֹא תִכְבֶּה"** והוא פלא.

וכבר אמרו חז"ל (ברכות לג.) **"מתקיף לה רב אחא קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר אל נקמות ה' אמר ליה אין במילתה מיהא גדולה היא והיינו דאמר עולא שתי נקמות הללו למה אחת לטובה ואחת לרעה לטובה דכתיב הופיע מהר פארן לרעה דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית כו".**

ונראה שעומק הדברים הוא הבנת מדת היחוד שהאריך בה בספר דעת תבונות, שבזמן הגלות הרי נראה שאנו (א מדוכאים ב) ומושפלים בתכלית הדיכוי והשפלות ע"י האומות והגלות, אך לעת"ל יתגלה שכל פסיעה ופסיעה לתכלית הטוב לנו לנצח נצחים, ולא בלבד שיתגלה שהכל הוא לטובת לעת"ל, אלא שיהיה בבחינת "ונהפוך הוא" שכל מה שהיה בגלות הוא עצמו יובן שהוא היתה תכלית הטוב **"וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא אֹדֶךְ ה' כִּי אֲנִפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי"**.

והתכלית של הכרה זו הוא מובן במה שאנו רואים כל אותם שצערו ועינוי אותנו בזמן הגלות שיקבלו עונשם שכאשר אותם **"אנשים שהתכוונו לרע לנו"** אז יהיה זה סגירת מעגל שהכוונה בזה שאנו יהא רואים בחוש שכל פסיעה וכל מכה היה לו חשבון וכל מי שהשתתף בה יקבלו עונשם לכל מכה ומכה.

וזהו כוונת הקרא **"וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא אֹדֶךְ ה' כִּי אֲנִפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי"** היינו שהגלות עצמו היתה לטובה לי בכל פסיעה ופסיעה. הנה א-ל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עֲזֵי וְזַמְרַת יְהוָה ה' וְהָיָה לִי לִישׁוּעָה" היינו נקמת

הרשעים והכרתת עמלק. ועי"ז "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" וכתב רש"י "כי ירחיב לבם ע"י ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התורה שנשכחו בבבל ע"י הצרות" והיינו שיבואו לתכלית ההשגות לעת"ל מתוך שמחה עצומה זאת.

וזהו כוונת ההוא מין "שמחה" שאמר ל"ששון" שעתידים לדלות המים עמו "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" הכוונה שהגם שעמו יהא משתמשים להכין הדרך להגאולה להפרכת הארץ אך עוד גרוע יהיה עם "ששון" שהוא יהא מקור ל"ששון עולמות", "וראיתם ופש לבכם... ויצאו וראו בפיגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר", וכמו שאמרו ע"ז בגמ' סנהדרין בביאור פסוקים הללו שהקב"ה יהא נותן כח ברשעים לקבל פורענותם כדאי שיהא כלל ישראל זוכים לשוב ולשמוח לנצח בתענוג היחוד ה' כמו שנתבאר בס"ד.

וזהו סוד מה שאמר ר' אבהו לההוא מינא "אל ההוא מינא דשמיה ששון לר' אבהו עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי דכתיב "ושאבתם מים בששון" אל אי הוה כתיב לששון כדקאמרת השתא דכתיב בששון משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא ומלינן ביה מיא" והיינו שיעשה עם עורו נוד למלאות המים, וזהו ממש כלשון הכתוב הנ"ל ויצאו וראו בפיגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה.

הערה על הענין

הנה כל אחד מדרכי הגאולה ששון ושמחה מורכב משניהם ביחד, רק יש לדעת מהו העיקר שאליו נטפלו כל שאר הענינים, אם העיקר "שמחה" אז עדיין יתכן "ששון" רק שיהיה בדרך הטבעי כגון מציאות "שלל", ואם העיקר הוא ה"ששון" אז "השמחה" טפילה אליו, וממילא גם השמחה יהיה בענינים שמעל הטבע, ובזה הוא דפליגי הב' מינים הללו איזה דרך הוא העיקר. וכן צריכים לידע שכל הדרך של הגאולה של "שמחה" הוא "שלב" להדרך של "ששון".

כתוב על הגאולה העתידה "הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צב-אות" (מלאכי ג'), ומבואר שיהיה הגאולה בדרך "פתאום". אך עי"ש ברד"ק שביאור התיבות קודם לזה "הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום..." הכוונה לקיבוץ גליות ורק אח"כ יבא משיח אל היכלו עי"ש. והיינו שיהיה ב' שלבים שבתחילה יהיה קיבוץ גליות ורק אח"כ יהיה הגאולה שלימה בהשראת השכינה. ויתכן לבאר זאת בשתי אופנים או שזהו שתי שלבים בדרך של "שמחה", או שזה גופא הב' דרכים "ששון ושמחה".

וכן מבואר בגמ' מגילה (יח). "וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים... והיכן מתרוממת קרנם בירושלים שנאמר שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם" וכתב רש"י "אחר ישובו בני ישראל: אחר שישובו לבית המקדש ובקשו הקב"ה ואת דוד מלכם". ומבואר שאחר שיהיה בנין בית המקדש יתפללו להשראת השכינה עם דוד מלכה משיחה.

וע"ז אמר הנביא שקודם יהיה "הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני" כמו שידוע ש"מלאך" הוא מדריגה יותר פחותה כמפורש בקרא עי' בהערה⁶, והיינו שיהיה קיבוץ גליות בהנהגת קמעא קמעא לא גלוי יד ה' בכל תוקפו, והיינו עי' מלאך, ורק אח"כ "ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים" כנ"ל מגמ' ש"ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם" יהיה רק אחר בנין בית המקדש וקיבוץ גליות.

אך לכאור' לא מובן אם יהיה קיבוץ גליות ובנין בית המקדש ותפלת בבית המקדש מכל כלל ישראל ביחד למען שוב תשרה שכינתו במעשה ידינו, והקב"ה יענה תפלתנו ושוב ישרה בינינו, האיך שייך לאמר ע"ז "פתאום יבא" הלא כל העולם רואה שנשתנה סדרי בראשית אחר הגלות הארוך שכלל שבו לארץ ובנין הבית ועבודת בית המקדש ומתפללים להשראת שכינתו ואז הוא עונה להם תפלה זה, האין לך הכנה והמתנה גדול מזה, ואיזה "פתאום" יש כאן.

אך יבא הכתוב השני ויכריע בין שני חלקי הפסוק הזה, כתוב (ישעיה פס"ב) "למען ציון לא אֶחְשֶׁה וְלמען יְרוּשָׁלַיִם לא אֶשְׁקוּט עד יצא כַּנְגָה צְדָקָה וְיִשׁוּעָתָה כְּלִפְיֵי דְבַעַר... לא יֵאמֶר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וְלֹאֲרָצֶךָ לא יֵאמֶר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקְרָא חֲפְצֵי בָהּ וְלֹאֲרָצֶךָ בְּעוֹלָה כִּי חֲפֵץ ה' בָּךְ וְאֲרָצֶךָ תִּבְעַל. כִּי יִבְעַל בְּחֹרֶר בְּתוֹלָה יִבְעֲלוּךְ בְּנֵיךָ וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל

6 כתוב (שמות לב) "ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לי אמחננו מספרי. ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך..." הקב"ה כעס על כלל יראל בעבור חטא העגל ואמר שישלח מלאך להביא אותנו לא"י, ולא יביא אותנו בעצמו.

אך משה רבינו הרבה בתחנונים על גזירה זאת (שם לג) "ויאמר משה אל ה' ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה אמרת ידעתך בשם וגם מצאת חן בעיני" וכתב רש"י "ראה תן עיניך ולבך על דבריך, אתה אומר אלי וגו', ואתה לא הודעתני וגו', ואשר אמרת לי הנה אנכי שלח מלאך, אין זו הודעה שאני חפץ בה".

"ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא חן בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה. ויאמר פני ילכו והנחתי לך" ופירש"י "כתרגומו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך".

"ויאמר אלי אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה" ופירש"י "בזו אני חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה".

"ובמה ידע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלוא בלכתך עמנו" ופירש"י "יודע מציאת החן הלא בלכתנו עמך".

כָּלָה יְשִׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹקֶיךָ", והנה בשמחת חתן וכלה יש י"ב חודש של הכנה, ואעפ"כ הרי נקרא שמחת נישואין "ששון" וביאור הדברים שעם כל הכנה שיעשה א"א להכין לאותם הרגשות היוצאת ומתפרצות בעת התחברות אשה לבעלה, כי זהו בריאה חדשה "אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה", וכן יהיה בעת הגאולה שהקב"ה יפקוד את בניו (בדומה לקידושין⁷) ויחזירו לארץ ישראל ויבנה הבית היינו שיכינו הכל, אך עם כל זה כאשר ישוב הקב"ה להשרות שכינתו בקרבנו יהיה לנו ל"ששון" כי אי אפשר לנו לנו לצייר שום חלק מאותו הרגשה של נועם ה' עלינו כאשר יופיע עלינו באור שכינתו לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח אלא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, וזהו כוונת הקרא "וּמְשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כָּלָה יְשִׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹקֶיךָ".

7 והנה עיקר הקידושין הוא ע"י ביאה כי רק הוא כתוב בקרא בהדיא, אבל אחר הביאה אסורה היא לו בלא ברכה והיינו עד נישואין, וזהו "א" קידושין: כִּי יִבְעַל בְּחֹר בְּתוּלָה יִבְעֲלוּךָ בְּנִיךָ (ע"י מצות התלויות בארץ) ב) נישואין: וּמְשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כָּלָה יְשִׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹקֶיךָ.